

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Darii Zadroźniak zatytułowanej
Rola mediów i dziennikarzy w przekazywaniu informacji oraz kształtowaniu świadomości,
wiedzy i postaw wobec zmiany klimatu
napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Stępińskiej, prof. UAM (promotorka)
i dr Ewy Jurgi-Wosik (promotor pomocniczy)

Rozprawa doktorska autorstwa mgr Darii Zadroźniak zatytułowana *Rola mediów i dziennikarzy w przekazywaniu informacji oraz kształtowaniu świadomości, wiedzy i postaw wobec zmiany klimatu* składa się z 231 stron tekstu podzielonych na cztery rozdziały. Całość rozpoczyna wstęp, w którym Autorka formułuje problem badawczy. Według założenia są nim „funkcje mediów oraz pełnione role dziennikarzy w rozpowszechnianiu informacji o zmianie klimatu”. W tej części pracy Autorka stawia także trzy zasadnicze cele badawcze dla swojej dysertacji. Są nimi: (1) identyfikacja medialnej ważności kwestii zmiany klimatu i sposobu ekspozycji tego tematu; (2) analiza pełnionych ról dziennikarskich w przekazywaniu informacji na temat zmiany klimatu; (3) identyfikacja funkcji mediów realizowanych podczas prezentowania problemu zmiany klimatu.

Rozdział I zatytułowany został *Rola mediów w rozpowszechnianiu informacji*. Autorka w rozdziale tym przybliżyła akademickie ustalenia na temat społecznej roli mediów, odwołując się do funkcjonalistycznych teorii medialnych, poprzez przypomnienie m.in. koncepcji Harolda Lasswella, Paula Lazarsfelda i Roberta Mertona, Bernarda Cohena, Ireny Tetelowskiej czy Niklasa Luhmanna. W kolejnym kroku dokonuje opisu procesu selekcji informacji przez media, poprzez odwołanie się do kluczowych dla tego zagadnienia teorii medioznawczych, reprezentowanych m.in. przez Wilbura Schramma, Abrahama Bassa, Davida White’a czy Andersa Hansena. W rozdziale tym Autorka przywołuje także m.in. teorię wartości medialnej wydarzenia. Miejsce dla siebie odnajdują także szczegółowo omówione pojęcia *priming* oraz

framing, a także ważne z punktu widzenia dalszych rozważań, zagadnienie ustanawiania agendy medialnej. Tu w naturalny sposób Autorka wspomina koncepcję *agenda setting*, zapoczątkowaną przez Maxwella McCombsa i Donalda Shawa, mającą jednak licznych kontynuatorów. Rozdział I podejmuje także próbę zdefiniowania roli dziennikarza we współczesnym świecie, pokazując różne postawy możliwe do przyjęcia przez pracowników mediów. Mogą być one zarówno pasywne, jak i aktywne, a także deliberatywne i reprezentatywne, co dobrze zostało ujęte w przywołanym w rozprawie kompasie dziennikarskim zaproponowanym przez Petera Bro. Mgr Daria Zadroźniak słusznie stwierdza, że od ulokowania siebie na osiach kontinuum tego kompasu zależy poziom zaangażowania dziennikarza w sprawy społeczne i próbę zmiany rzeczywistości, co ma kluczowe znaczenie przy analizie zachowań dziennikarzy podejmujących tematykę zmian klimatu. Od przyjęcia jednej z możliwych ról przez dziennikarza zależy to, czy on, jak i jego organizacja medialna staną się aktywnym uczestnikiem życia społecznego. Autorka stwierdza, że zrodzone pod koniec XX wieku dziennikarstwo konstruktywne jest jednym z kolejnych etapów kształtowania się dziennikarstwa aktywnego. Jego cechami ma być skupienie się na przyszłości, a także przyjęcie funkcji inspirowania do podejmowania przez użytkowników mediów konkretnych, istotnych społecznie działań. Rozdział I oceniam bardzo pozytywnie, stanowi on bardzo wartościowe tło teoretyczne dla dalszych rozważań Autorki. Dowodzi starannych poszukiwań bibliograficznych, dużego rozeznania się w literaturze przedmiotu, a przede wszystkim umiejętne wykorzystania teorii medioznawczych dla rozwiązywania jednostkowego problemu badawczego.

Rozdział II zatytułowany *Wielowymiarowość zjawiska zmiany klimatu – ujęcie interdyscyplinarne* to fragment pracy, w której Autorka dokonuje analizy zjawiska zmiany klimatu, wykazując jego wieloaspektowy charakter. To interdyscyplinarny rozdział, odwołujący się do ustaleń kilku dziedzin i dyscyplin naukowych. W rozdziale tym Autorka przede wszystkim przybliża kontekst społeczny, polityczny, ekonomiczny i energetyczny dyskusji o zmianie klimatu. W końcowej części rozdziału opisuje medialną perspektywę zmian medialnych, przywołując m.in. różnego rodzaju działania i strategie podejmowane i przyjmowane przez wybrane instytucje medialne, których celem są świadome i konsekwentne działania mogące sprzyjać hamowaniu szkodliwych działań realizowanych przez człowieka wobec klimatu. W tej części pracy Autorka pokazuje, że wybrane duże organizacje medialne przynajmniej na

poziomie deklaratywnym realizują strategię wspierającą walkę o ochronę środowiska, poprzez tworzenie działów poświęconych sprawom klimatu czy dokumenty wskazujące na świadomość potrzeby rzetelnego informowania użytkowników mediów o zagrożeniach klimatycznych. Większa część tego rozdziału nie ma charakteru medioznawczego, jego treść jest jednak potrzebna w kontekście porządkowania wiedzy o problemach poruszanych w dalszych częściach pracy. Ponadto rozdział pokazuje, że Autorka sprawnie porusza się w problematyce interdyscyplinarnej, co bez wątplenia jest istotnym atutem badacza komunikacji społecznej.

Rozdział III zatytułowany *Role pełnione przez dziennikarzy podczas relacjonowania kwestii zmiany klimatu i ochrony środowiska – wyniki analizy zawartości mediów* to pierwszy z dwóch rozdziałów opisujących wyniki badań własnych Autorki, otwierający jej część empiryczną. Według deklaracji zawartych we wstępie rozdziału „celem tego etapu projektu było zbadanie ról pełnionych przez dziennikarzy podczas przekazywania informacji na temat zmiany klimatu”. Postawionych zostało na wstępie tego rozdziału pięć pytań badawczych: (1) Jaka jest skala ekspozycji kwestii związanych ze zmianą klimatu prezentowanych przez media tradycyjne i media online?; (2) Jaka jest hierarchia ważności kwestii zmiany klimatu w przekazie medialnym?; (3) Jakie cechy charakteryzują publikowane w mediach wydarzenia związane ze zmianą klimatu?; (4) Jaki jest sposób ramowania prezentowanych przez media (tradycyjne i online) wydarzeń związanych ze zmianą klimatu?; (5) Jaką rolę pełnią dziennikarze podczas rozpowszechniania informacji na temat zmiany klimatu? Odpowiedzi na te pytania Autorka pracy szukała analizując w charakteryzowanym rozdziale materiały dziennikarskie opublikowane przez wybrane polskie organizacje medialne. Dobór mediów został uzasadniony w pracy. Analizie poddane zostały materiały wyemitowane przez trzy stacje telewizyjne (TVP1, TVN oraz Polsat) oraz opublikowane przez trzy portale informacyjne (Interia, Onet oraz Wirtualna Polska). Oczywiście można by w tym miejscu ponarzekać, że brakuje wśród wybranych do analizy mediów reprezentantów radia i prasy, rozumiem jednak, że po pierwsze istotnie skomplikowałoby to i zwiększyło zbiór materiałów koniecznych do analizy, a po drugie przekonuje mnie uzasadnienie Autorki pracy, że do analizy wybrała ten typ mediów, który ma szczególne znaczenie dla szerokich grup odbiorców.

Na potrzeby zbierania materiałów telewizyjnych Autorka posługiwała się systemem CAST, który stał się narzędziem umożliwiającym zebranie ogromnego zbioru materiałów do analizy. Materiały z internetowych portali informacyjnych zebrane zostały przy pomocy internetowej

wtyczki FireShot do przeglądarki internetowej Google Chrome. Na potrzeby przeprowadzenia selekcji materiałów z portali informacyjnych Autorka pracy skorzystała z usług firmy zewnętrznej zajmującej się monitoringiem mediów. Usługa została opłacona z grantu przyznanego w konkursie ogłoszonym przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Selekcji materiałów telewizyjnych Autorka dokonała samodzielnie. Ostatecznie analizie poddany został zbiór 4418 materiałów (843 telewizyjnych i 3575 online).

Wyselekcjonowany materiał poddany został badaniu przy pomocy ilościowej analizy zawartości mediów. Metoda oparta została na narzędziu badawczym w postaci klucza kategoryzacyjnego. Dzięki niemu ocenie poddana została każdorazowo m.in. waga nadana danemu materiałowi przez redakcję, funkcja materiału, a także zgodność treści przygotowanej przez dziennikarza z konsensusem naukowym. Klucz kategoryzacyjny weryfikował także obecność w materiale tzw. pseudoekspertów oraz role pełnione przez dziennikarzy (m.in. podmiot interweniujący, watchdog, lojalny pomocnik).

Zaprezentowane w tym rozdziale szczegółowe wyniki badania są ciekawe, wiarygodne, z pewnością pozyskane w sposób zgodny z metodologią nauk o komunikacji społecznej i mediach. Nie będę ich szczegółowo omawiał w tym miejscu. Pochwalić chciałbym natomiast wybrane pomysły interpretacji wyników. Ciekawym jest na przykład dopełnienie analizy o kategorii odwołujące się do koncepcji framingu i zastosowanie ram interpretacyjnych, dzięki którym analizowane materiały zostały zaklasyfikowane do: (1) „ramy czarnego scenariusza”, jeśli ich autorzy prezentowali zjawiska zachodzące w środowisku i skutki zmiany klimatu w sposób negatywny, (2) „ramy rozwiązań”, jeśli ich autorzy wskazywali nie tylko na zagrożenia i negatywne skutki zmian zachodzących w systemie klimatycznym, ale także przedstawiali propozycje rozwiązań problemów lub sposoby na zatrzymanie czy złagodzenie powstałych już wyzwań. Tego typu strategia pozwoliła na ocenę sprawczości działalności dziennikarskiej.

Autorka umiejętnie wyciągnęła wnioski z przeprowadzonej analizy zawartości mediów. Stwierdza między innymi, że „dziennikarze reprezentujący polskie organizacje medialne nie poświęcają kwestii zmiany klimatu i ochrony środowiska zbyt wiele uwagi”, a także, że „nawet jeśli materiały dotyczące kwestii zmiany klimatu i ochrony środowiska pojawiają się w przestrzeni medialnej, to nie są one wyraźnie wyeksponowane”. Pokazała ponadto w jakie ramy wpisywały się poszczególne grupy analizowanych materiałów, a także w jakie role wpisywali się ich autorzy. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że przeprowadzone przez

Autorkę rozprawy analizy i wnioskowania zostały przeprowadzone prawidłowo. W końcowej części recenzji poddam bardziej szczegółowo ocenie część empiryczną rozprawy doktorskiej.

Rozdział IV został zatytułowany *Rola mediów w kształtowaniu świadomości, wiedzy i postaw obiorców wobec zmiany klimatu – wyniki badania ankietowego* i jest kontynuacją opisu badań własnych zrealizowanych przez Autorkę rozprawy. Celem tej części jest ukazanie źródeł, z których Polacy pozyskują informacje o zmianie klimatu, a także tego jak użytkownicy mediów oceniają swoje kompetencje w zakresie pozyskiwania informacji. Ponadto rozdział ten prezentuje wyniki badań odnoszące się do samooceny wiedzy na temat zmian klimatu reprezentowanej przez respondentów biorących udział w badaniu, a wreszcie także Autorka przedstawia w tej części pracy dane dotyczące tego, jak Polacy oceniają rolę mediów w przekazywaniu informacji na temat zmieniającego się klimatu. Prezentowane w tym rozdziale wyniki badań, pochodzą z badania opinii publicznej, które zrealizowane zostało przy wykorzystaniu techniki wywiadu telefonicznego wspomaganego komputerowo. Badanie zostało zrealizowane na próbie reprezentatywnej dla ogółu populacji Polski liczącej 800 respondentów. Dobór próby został przez Autorkę szczegółowo omówiony i jest on prawidłowo skonstruowany. Badanie zostało zaprojektowane przez Autorkę pracy, zrealizowane natomiast przez firmę zewnętrzną, Instytut Badań Rynkowych i Społecznych. Realizacja usługi była możliwa dzięki grantowi przyznanemu w ramach wewnętrznego konkursu ogłoszonego przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Telefoniczne wywiady realizowane były w oparciu o kwestionariusz. Zaprezentowane szczegółowo wyniki badania pozwoliły Autorce stwierdzić m.in., że „dla wielu Polaków obecna zmiana klimatu jest problemem, który wywołuje dużo emocji i motywuje do podjęcia proekologicznych działań. Ważnym źródłem informacji o wydarzeniach związanych z tym zjawiskiem są dla nich media, zarówno te tradycyjne, jak i online”. W rozdziale zaprezentowanych zostało sporo ciekawych ustaleń. Jednym z nich jest m.in. ocena wydźwięku zaobserwowanych przez respondentów materiałów dotyczących zmiany klimatu. W ocenie większości z nich mają one negatywny charakter. Autorka słusznie zapewne stwierdza, że z jednej strony może to uwrażliwiać użytkowników mediów na potrzeby środowiska naturalnego, a także zmieniać postawy i nawyki w kwestii podejmowanych działań. Z drugiej jednak strony dominacja materiałów o charakterystycznym wydźwięku może wywołać w dłuższej perspektywie odwrotny efekt, wykreować u użytkowników mediów poczucie braku sprawczości i osłabić ich zainteresowanie tematyką ekologiczną. Dylematu jak

jest w rzeczywistości Autorka nie rozstrzyga. Oczywiście dlatego, że jego rozstrzygnięcie nie należy do łatwych. Na pewno z pomocą mogłyby tu przyjść jednak chociażby psychologiczne teorie określające efekt motywacyjny różnych strategii komunikacyjnych. Szkoda, że Autorka nie spróbowała pochylić się nad nimi – mogłyby one stać się podstawą do jasnego przekazu przydatnego chociażby dla samych dziennikarzy, którzy otrzymaliby pewnego rodzaju instrukcje w jaki sposób budować przekazy, jeśli chcą wpłynąć na odbiorców swoich komunikatów i zmotywować ich do działania.

Po serii uwag odnoszących się do poszczególnych rozdziałów pracy, czas na pewną syntezę i podsumowanie efektów starań naukowych podjętych przez jej Autorkę. Na pewno na docenienie zasługuje część teoretyczna rozprawy. Autorka wykazuje się wszechstronną wiedzą dotyczącą zagadnień poruszanych w rozprawie, przywoływaniem różnorodnych źródeł bibliograficznych z pewnością daje dowód bogatym i starannym pracom lekturowym. Część ta pozwala uznać, że oceniana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną jej Autorki, co jest pierwszym z zasadniczych kryteriów oceny pracy doktorskiej. Na pewno na duże docenienie zasługuje fakt, że część teoretyczna jest wyraźnie połączona z częścią empiryczną. Większość koncepcji teoretycznych z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach przywołanych zwłaszcza w pierwszym rozdziale pracy znajduje dla siebie miejsce przy interpretacji wyników badań własnych. Ważne jest także, że Autorka przy skomplikowanym problemie badawczym, jakiego się podjęła, nie ogranicza się do jednej teorii medioznawczej, ale odwołuje się do kilku, które rzucają światło na odrębne zjawiska analizowanego obszaru badawczego.

Na docenienie zasługuje także część empiryczna pracy, czyli rozdział III i IV, w których mgr Daria Zadrożniak omawia wyniki swoich badań, które opierają się na metodach ilościowej analizy zawartości mediów oraz badaniu opinii publicznej. Obydwa badania zostały zrealizowane z wykorzystaniem dobrze zaprojektowanych narzędzi badawczych (klucza kategoryzacyjnego w przypadku pierwszej metody i kwestionariusza w przypadku drugiej). Zrealizowane przez Autorkę pracy badania są przemyślane, w oczywisty sposób korespondują z problemem badawczym pracy, a pozyskane wyniki pozwoliły na znalezienie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Co ciekawe, w realizacji obydwu etapów badania Autorka wspomagała się zewnętrznymi firmami, które podjęły się części zadań badawczych. Uznaję to w mniejszym stopniu za wadę, a w większym za przejaw umiejętności pozyskiwania przez mgr Darię

Zadroźniak środków na realizację badań, co jest istotą częścią działalności współczesnych badaczy. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że część empiryczna pracy jest dowodem umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę ocenianej rozprawy, a dzięki temu należy uznać, że w pełni został spełniony drugi wymóg stawiany przed autorami rozpraw doktorskich, zakładający umiejętność realizacji badań naukowych w obszarze dyscypliny, w której Autor stara się o uzyskanie stopnia naukowego.

Praca doktorska napisana przez mgr Darię Zadroźniak podejmuje istotny ze społecznego punktu widzenia temat. Autorka postanowiła zweryfikować w jakim stopniu polskie media realizują funkcję kształtowania wiedzy, ale i postaw wobec zmian klimatu. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że wyznaczony cel udało się osiągnąć. Dzięki dwuetapowemu badaniu, zastosowaniu zdywersyfikowanych metod badawczych w istotnym stopniu udało się określić jak wybrane media krajowe radzą sobie z wyzwaniem zmieniającego się klimatu i edukowaniem społeczeństwa na temat wynikających z tego zagrożeń. Jeśli zatem trzecim wymogiem stawianym przed autorem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, to z pewnością należy uznać, że ocenia praca warunek ten spełnia w pełni.

W warstwie językowo-edytorskiej praca napisana jest poprawnie. Charakteryzuje się językiem akademickim, poprawnym stylistycznie. Strona edytorska, m.in. opisy bibliograficzne czy przypisy, także zasługuje na pozytywną ocenę. Drobne uchybienia w warstwie językowej, pojedyncze literówki i błędy edytorskie (np. błędny nagłówek wykresu nr 18 na stronie 157) nie rzutują na ostateczną ocenę pracy.

Pracę doktorską zatytułowaną *Rola mediów i dziennikarzy w przekazywaniu informacji oraz kształtowaniu świadomości, wiedzy i postaw wobec zmiany klimatu* uznaję za wartościowy tekst, który poszerza wiedzę o mediach współczesnych. Uznaję, że praca ta skutecznie prezentuje wiedzę teoretyczną jej Autorki, wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a więc spełnia ustawowe wymagania stawiane przed pracami doktorskimi. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Darii Zadroźniak do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach.